

ЕСТЕТОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРІВ КОМУНІКАТИВНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Анна Бурда,

*аспірантка кафедри початкової освіти, природничих і
математичних дисциплін та методик їх викладання Полтавського
національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

У статті проаналізовано можливості естетотерапії задля створення таких умов у сучасній початковій освіті, які зможуть посприяти комунікативній соціалізації молодшого школяра, допомогти дитині адаптуватися до нових умов, подолати бар'єри та конфлікти міжособистісної взаємодії, а також засвоїти норми поведінки, які необхідні для ефективною та конструктивною участі особистості у житті суспільства.

Ключові слова: естетотерапія, комунікативна соціалізація, творчий потенціал особистості, психологічно комфортне освітнє середовище.

The article analyzes the possibilities of esthetic therapy to create such conditions in modern primary education that can contribute to the communicative socialization of a junior high school student, help the child adapt to new conditions, overcome barriers and conflicts of interpersonal interaction, as well as learn the norms of behavior that are necessary for effective and constructive participation of the individual in the life of society.

Keywords: esthetic therapy, communicative socialization, creative potential of the individual, psychologically comfortable educational environment.

ESTTHERAPY AS A MEANS OF OVERCOMING BARRIERS OF COMMUNICATIVE SOCIALIZATION OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS

Anna Burda

Постановка проблеми. Докорінні зміни, що відбуваються у різних сферах життєдіяльності сучасного соціуму, зумовили

спрямованість дослідників на вивчення питань соціалізації особистості. Людина природно має потребу у входженні, інтеграції в соціальне середовище, тобто соціалізуватися.

Спілкуватися з іншими, перебувати в системі міжособистісних взаємодій люди починають ще в дитячому віці. Рання соціалізація здійснюється в сім'ї та закладах дошкільної освіти, де складаються перші уявлення про світ, про добро і зло, де дитина ділиться з батьками та вихователями своїми успіхами і переживаннями, починає усвідомлювати себе. Проте з переходом дитини до початкової школи, соціалізація молодшого школяра стає одним із пріоритетних завдань учителя.

Перед сучасною початковою освітою постало завдання створити такі умови, які зможуть посприяти комунікативній соціалізації молодшого школяра, допомогти дитині адаптуватися до нових умов, подолати бар'єри та конфлікти міжособистісної взаємодії, а також засвоїти норми поведінки, які необхідні для ефективної та конструктивної участі особистості у житті суспільства.

Ми дотримуємося позиції, що досягти цієї мети можна шляхом впровадження естетотерапії у навчально-виховний процес початкової ланки освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення науково-педагогічного фонду свідчить, що питанням соціалізації особистості були присвячені праці (О. Галус, М. Доннік, А. Лопухівська, Н. Устинова); вивченням комунікативної соціалізації займалися (В. Докаш, М. Філоненко, В. Киричук); теоретичні та практичні основи естетотерапії досліджували (Е. Тихонова, В. Муромець, М. Бурно), питання підготовки майбутніх вчителів початкової школи до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності розглядали (О. Федій, Т. Мірошніченко, В. Городиська, О. Сорока), проблемам використання естетотерапевтичних технологій в закладах освіти присвятили свої праці (І. Садова, Т. Дичок, С. Цимбал-Слатвінська).

Враховуючи важливість розв'язання цих проблем задля побудови взаємовідносин молодшого школяра в соціумі вважаємо за потрібне ще раз повернутися до цього питання.

Виклад основного матеріалу. Можна констатувати, що соціалізація визначається науковцями як процес входження людини в суспільство разом з її соціальними зв'язками та

інтеграцією в різні типи соціальних спільнот, унаслідок чого відбувається становлення соціального індивіда [4, с. 71].

У своїй праці В. Докаш зазначає, що соціалізація передбачає:

- засвоєння соціальних ролей і зразків поведінки, які сприяють отриманню певних соціальних позицій та соціальних статусів;
- оволодіння формами і цінностями певної культури;
- набуття власного соціокультурного досвіду та особистісної соціальної ідентичності;
- досягнення статусу самостійного діяча, здатного приймати виважені рішення, враховуючи заборони та очікування соціальних груп, до яких особистість належить та суспільства в цілому [3, с. 179].

Єднання людини із соціумом відбувається завдяки спілкуванню. Спілкування (комунікація) – це специфічна форма взаємодії людей у процесі їхньої пізнавально-трудової діяльності [16, с. 9].

Спілкування, як механізм соціалізації, виконує три функції: комунікативну, інтерактивну та перцептивну. Ми зосередимо нашу увагу на комунікативній функції, яка передбачає використання різноманітних форм і засобів обміну і передавання інформації, завдяки яким стає можливим нагромадження знань, узгодження дій та взаєморозуміння людей.

Контакти між людьми не обмежуються простим передаванням інформації. Спілкування передбачає побудову такої моделі міжособистісної взаємодії, за якої кожен з учасників здійснює різнобічні впливи на інших партнерів [3, с. 186-187].

Комунікація є однією з основних потреб, на тлі якої виникають інші, похідні соціальні потреби:

- афіліація (прагнення взаємодіяти з оточуючими, допомагати їм та отримувати допомогу у відповідь);
- соціальна підтримка (емоційна, оціночна, інформаційна та інструментальна підтримка);
- самотність виникає в разі дефіциту спілкування;
- міжособистісна атракція (соціальна установка, яка передбачає прийняття одне одного у взаємодії, в якій не тільки узгоджуються дії, а й устанавлюється позитивний мікроклімат);

- дружба (характеризується щирістю стосунків, активною взаємодопомогою та відкритістю);
- любов (почуття людей, що супроводжуються емоціями ніжності, взаєморозумінням та взаємопідтримкою) [16, с. 18-19].

В умовах людської комунікації можуть виникати специфічні комунікативні бар'єри. У своїй статті Козирев М. вказує, що комунікативні бар'єри: «це перешкоди на шляху адекватної передачі інформації між партнерами спілкування» [7, с. 202].

Як зазначає М. Філоненко, ці перешкоди мають соціальний (виникають на ґрунті соціальних, релігійних чи інших відмінностей) або психологічний характер (можуть виникати через індивідуальні психологічні особливості співрозмовників (недовіра, образа, підозра тощо)).

Бар'єри взаєморозуміння найчастіше викликані огріхами в процесі передачі інформації (фонетичне нерозуміння).

Семантичний бар'єр, за словами автора, пов'язаний з тим, що учасники спілкування використовують різні значення слів.

Стилістичний бар'єр розуміння – невідповідність стилю мови того, хто говорить, і ситуації спілкування.

Логічний бар'єр виникає тоді, коли логіка міркування мовника або занадто складна для слухача, або здається йому неправильною.

Соціально-культурний бар'єр виникає за соціально-культурних відмінностей між партнерами спілкування. Це можуть бути соціальні, релігійні чи інші відмінності, що призводять до різного пояснення тих або інших понять.

Бар'єр авторитету. Перешкодою в спілкуванні може стати сприйняття партнера взаємодії як особи певної національності, статі, віку [16, с. 57-58].

Низка дослідників свідчить, що причинами виникнення комунікативних бар'єрів можуть бути також: вибіркоче слухання, компетентність мовника і слухача, достовірність джерела, оціночні судження та фільтрування інформації партнерами міжособистісної взаємодії [7, с. 206].

Виникнення цих та інших бар'єрів може привести не просто до непорозумінь чи сварок між співрозмовниками, а й можуть вплинути на соціалізацію особистості в цілому.

В контексті нашого дослідження, вважаємо необхідним надати власне тлумачення дефініції «комунікативна соціалізація».

Комунікативна соціалізація – це процес побудови партнерської взаємодії на засадах ефективної комунікації з урахуванням вимог навколишньої соціальної дійсності.

За твердженнями багатьох дослідників, сприятливим середовищем для комунікативної соціалізації є спільна діяльність і спілкування в певному освітньому просторі, зокрема в початковій школі [9, с. 133].

Процеси формування і розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку невідривно пов'язується з інтенсивним розвитком соціальних відносин. У дітей початкових класів закладаються основи свідомої поведінки, у них формується ставлення до себе як до члена суспільства, відбувається зміна соціальних ролей і функцій, формуються морально-ціннісні орієнтири. Саме ці зміни є головними засадами комунікативної соціалізації учнів.

У праці, Киричук В. знаходимо підтвердження цьому, автор запевняє, що соціалізація молодшого школяра є процесом входження у соціальні відносини і освоєння нових соціальних ролей, що відбувається у сферах діяльності [6, с. 70].

Молодший шкільний вік – сенситивний період для комунікативної соціалізації. На цьому етапі життя у дітей відбувається значна кількість психічних процесів, які визначають подальший перебіг активного входження особистості в громадське життя соціуму.

Основними завданнями вчителів початкової ланки освіти з вирішення питань комунікативної соціалізації є:

- включення учнів у процеси міжособистісної взаємодії (залучення до спільної, командної діяльності, колективні творчі справи, групові завдання);
- підвищення загальної культури особистості (розвиток культури мовлення та мислення);
- забезпечення умов для ефективного формування соціально-комунікативної компетентності школярів та як наслідок входження дитини в сучасний соціум;
- діагностика перебігу процесів комунікативної-соціалізації молодших школярів;
- вирішення проблем соціально-комунікативної взаємодії учнів початкової школи (передбачення, превенція та вирішення

конфліктів у класі, подолання бар'єрів комунікативної соціалізації тощо).

Ми дотримуємося думки, що досягти максимального результату в цій справі можна лише створенням комфортного, психологічно безпечного освітнього середовища, в якому дитина могла б виявити себе та мати можливість залучення до взаємодії з іншими. В цьому вчителям початкової школи може допомогти естетотерапія та її комплекс естетотерапевтичних технік.

Наразі вважаємо за потрібне навести повне визначення естетотерапії в її психолого-педагогічному тлумаченні.

Термін «естетотерапія» (від грец. «aisthetikos» – чуттєвий і «therapeia» – лікування) означає лікування почуттів.

Естетотерапія, за визначенням О. Федій, – це «... своєрідне педагогічне лікування людської душі за допомогою різноманітних засобів впливу на емоційно-чуттєву сферу індивіда (гра, спілкування, мистецтво, природа, рух, фольклор тощо), яке передбачає усунення психологічного дискомфорту та створення умов щодо творчої реалізації особистості» [14, с. 28].

Об'єктом естетотерапії як науки вважається особистість, яка має вади (проблеми) розвитку: фізичні, психологічні або соціальні. Предметом естетотерапевтичного впливу є багаточисельні порушення психоемоційної сфери, психологічні дискомфорти, що виникають за певних обставин (стреси, шкільні фобії, апатія, агресивність, порушення поведінки тощо) [13, с. 161].

Принагідно зазначимо, що діяльність учителя початкової школи з впровадження естетотерапії передбачає активізацію емоційно-чуттєвої сфери учасників педагогічного процесу [10, с. 38].

Серед провідних функцій естетотерапевтичної діяльності педагога початкової ланки освіти є:

- катарсисна – покликана очищати емоційно-чуттєву сферу людини від деструктивних переживань;
- саногенна - навчання людини позитивному мисленню, що звернена до внутрішніх резервів самооздоровчої поведінки особистості;
- гармонізуюча – забезпечує оптимальний взаємозв'язок особи з навколишнім мікро- і макросередовищем в площині природного та соціального оточення;
- творчо-стимулююча – передбачає розвиток креативного потенціалу всіх учасників педагогічного процесу;

- функція накопичення позитивного індивідуального досвіду в процесі соціалізації та самоорганізації (як досвід отримання позитивних соціальних контактів з оточуючими);
- функція духовного збагачення особистості [15, с. 67].

Маємо за мету наголосити, що реалізація основних завдань з вирішення проблем соціалізації молодшого школяра відбувається у двох формах естетотерапевтичної роботи – індивідуальної та групової.

Вибір форми залежить від педагогічної ситуації. Групові форми радять обирати на початкових етапах роботи для дітей з проблемами адаптації до нових умов та на заключних, коли постає необхідність закріплення набутих умінь та навичок на соціальному рівні. Використовувати індивідуальні форми роботи доцільно при спілкуванні з дітьми, які потребують особливої уваги до себе дорослих та упродовж подолання особистісних проблем школяра [13, с. 42-43].

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури щодо проблем використання засобів естетотерапії з метою подолання бар'єрів комунікативної соціалізації молодших школярів дозволив виокремити її головні пріоритети:

- естетотерапія виступає засобом вільного самовираження та самопізнання;
- передбачає атмосферу довіри, високої толерантності, уваги до внутрішнього світу людини;
- дає високий позитивний заряд, у більшості випадків викликає у людини позитивні емоції, допомагає подолати апатію, безініціативність, сформуванню активну життєву позицію, впевненість в своїх силах;
- естетотерапія заснована на мобілізації творчого потенціалу людини, розкриття нових можливостей і ствердження свого індивідуального способу буття в світі [11, с.205].

Отже, використання естетотерапевтичної діяльності у початковій школі є необхідною умовою становлення школяра як особистості, адаптації дитини до нових соціальних умов, подолання бар'єрів міжособистісної взаємодії.

Висновки. У сучасних умовах з'явилася тенденція реформування системи освіти на поглиблення і ускладнення зв'язків у соціумі.

Відносини у глобалізованому світі і в міжособистісній взаємодії зокрема спричиняють потребу в такій особистості, яка має активну соціальну позицію, може знайти спільну мову з іншими людьми, має розвинену емпатію, вміє адекватно діяти в будь-яких життєвих ситуаціях освітнього і суспільного середовища, генерує нові ідеї задля власного блага та з метою підвищення та покращення соціального добробуту, засвоїла форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті.

Тож наразі актуалізується проблема комунікативної соціалізації дітей молодшого шкільного віку, яка передбачатиме готовність учня засвоювати певні соціальні ролі та норми поведінки, активно взаємодіяти в суспільстві, набувати власного соціокультурного досвіду.

В такій ситуації особливої уваги заслуговує естетотерапія та її комплекс естетотерапевтичних методик, які в умілих руках вчителя початкової ланки освіти можуть стати дієвим засобом подолання бар'єрів комунікативної соціалізації дітей.

Перспективи подальших наукових розвідок ми вбачаємо у вивченні проблеми підготовки майбутніх вчителів до впровадження естетотерапії у навчально-виховний процес початкової школи з метою формування в учнів соціально-комунікативної компетентності.

Література:

1. Айзенбарт М. Сутність поняття «соціально-комунікативна компетентність» в сучасній науковій парадигмі / М. М. Айзенбарт // Молодий вчений. - 2017. - № 4.3. - С. 1-4.
2. Гандзілевська Г. Б. Соціалізація обдарованих молодших школярів через самореалізацію в учнівському колективі / Г. Б. Гандзілевська // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Психологія і педагогіка. – 2011. – Вип. 17. – С. 49-56.
3. Докаш В. І. Соціалізація особистості: соціопсихологічний контекст / В. І. Докаш, Л. А. Онуфрієва, І. Л. Рудзевич // Проблеми сучасної психології. - 2014. - Вип. 24. - С. 177-190.
4. Доннік М. С. Погляд на дефініцію «соціалізація» з точки зору наук про людину / М. С. Доннік // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - 2012. - № 19(2). - С. 67-75.
5. Залібовська-Ільніцька З. Соціальний зміст формування комунікативної компетентності молодших школярів у сім'ї / З. Залібовська-Ільніцька // Українська полоністика. - 2017. - Вип. 14. - С. 81-88.

6. Киричук В. О. Розвиток соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи: посібник / Н. В. Лук'янчук, Н. А. Климова, О. А. Ковальова, Ю. Ю. Савченко та ін.; за заг. ред. Н. В. Лук'янчук і Н. А. Климової. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 132 с.
7. Козирєв М. П. Комунікативні бар'єри спілкування та шляхи їх подолання / М. П. Козирєв // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. - 2014. - Вип. 1. - С. 201-211.
8. Корпач Н. І. Особливості соціалізації в дитячих організаціях / Н. І. Корпач // Проблеми педагогічних технологій. – Луцьк: Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2004. – Випуск 2 (27). – С. 17-21.
9. Лопухівська А. Соціалізація учнів в умовах навчально-виховного середовища сільської школи / А. Лопухівська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. - 2007. - № 22. - С. 133-138.
10. Мірошніченко Т. В. Науково-методологічні підходи у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів до використання засобів естетотерапії / Т.В. Мірошніченко // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика» (м. Київ, 22–23 лютого 2019 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. – С. 38-40.
11. Муромець В. Г. Формування ціннісного ставлення до психологічного здоров'я студентської молоді засобами естетотерапії / В. Г. Муромець // Освітологічний дискурс. – 2014. - № 4. – С. 199-207.
12. Устинова Н. В. Соціалізація дітей та учнівської молоді в сучасному освітньому просторі України / Н. В. Устинова // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. - 2013. - Вип. 64. - С. 378-383.
13. Федій О. А. Естетотерапія. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.
14. Федій О. А. Запровадження естетотерапії у професійну діяльність педагогів / О. А. Федій // Постметодика. – 2011. - № 3. – С. 28-31.
15. Федій О. А. Підготовка майбутніх педагогів до естетизації освітнього середовища початкової школи / О. А. Федій // Науковий міжнародний журнал «ScienceRise» - Педагогічна освіта №2/5(19), 2016 – С.65-70.
16. Філоненко М. М. Психологія спілкування. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.